

УДК 631.37 "1930"

Костянтин Сидоров

ОПЛАТА ПРАЦІ І КУЛЬТУРНО-ПОБУТОВЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТРАКТОРИСТІВ МТС НА ЖИТОМИРЩИНІ У 30-Х РР. XX СТ.

У статті розглядається система оплати праці і культурно-побутове обслуговування трактористів МТС на Житомирщині у 30-х рр. XX ст. Цей час характеризувався утворенням та розвитком мережі машинно-тракторних станцій на тлі кризових явищ в сільському господарстві у 20-х рр. XX ст. З метою стимулювання роботи працівників станцій було сформовано систему оплати праці та здійснювалося їх культурно-побутове обслуговування.

Ключові слова: машинно-тракторна станція (МТС), Житомирська область, культурно-побутове обслуговування, сільське господарство, оплата праці.

Вагому роль в укріпленні МТС кваліфікованими кадрами та підвищенні якості їх роботи відігравала система оплати праці та культурно-побутове обслуговування працівників. Посилення механізації сільського господарства супроводжувалося постійним зростанням кількості спеціалістів масових сільськогосподарських професій та підвищення їх професійного рівня. Висока заробітна плата мала зацікавити працівників МТС у результатах своєї роботи та підвищити продуктивність їх праці. Від умов життя та матеріально-технічного забезпечення спеціалістів залежав розвиток МТС.

Окремі аспекти питання оплати праці та культурно-побутового обслуговування трактористів МТС Житомирщини у 30-х рр. XX ст. уже стали предметом вивчення учених-істориків, однак в комплексі це питання висвітлено досі не було. Зокрема, у дисертаційній роботі Л. Ровчак "Машинно-тракторні станції в Україні (50-ті рр.)" частково розкривається проблематика соціального забезпечення працівників МТС [1]. Більш детально це питання розглядається у статті вказаної дослідниці, у якій здійснено порівняльну характеристику особливостей оплати праці колгоспників і робітників МТС [2]. У монографії І. Зеленіна "Радгоспи СРСР в роки довоєнних п'ятирічок 1928–1941 рр." виділена глава "Організація і оплата праці" у якій приділена увага вивченню оплати праці і організації роботи в радгоспах різного типу [3].

Питання оплати праці та матеріально-побутового обслуговування трактористів МТС в Житомирській області досі не стало предметом спеціального наукового дослідження. Тому метою статті є висвітлення питання, створення та налагодження системи оплати праці та матеріально-побутового забезпечення робітників впродовж 30-х рр. XX ст.

До 1938 р. витрати на утримання МТС покривалися за рахунок плати, яку вони одержували від колгоспів за їх виробниче обслуговування (натуроплатою чи грошима). Крім того станції отримували бюджетні асигнування з фонду освоєння сільськогосподарського виробництва, а також із союзного бюджету на формування власних обігових коштів. Державний банк кредитував МТС тільки в частині, яка покривалася натуроплатою чи грошовою оплатою їх роботи у колгоспах [4, с. 48]. Держава до 1938 р. хоча і здійснювала асигнування на розвиток МТС, але їх було недостатньо, щоб відразу покрити усі витрати у цій сфері. Державний банк покривав витрати станцій тільки в частині натуроплати і грошовій оплаті.

Перш ніж створити стійку систему оплати праці і якісного обслуговування працівників, владі потрібно було вирішити проблему розподілу сільськогосподарської техніки та підготовки масових кадрів. У деяких МТС спостерігалася нерівномірність техніки та працівників. Це стало причиною значних простоїв тракторів, недовиконання норм виробітку, перевитрати палива, передчасного псування тракторів тощо. Поряд з цим поставало питання про закріплення трактористів на постійну роботу на тракторах, зменшення їх плинності та зацікавленості працівників у піднятті рівня своєї кваліфікації. Постановою колегії Наркомзему УРСР від 1933 р. закріплено постійний склад трактористів за технікою не менше ніж на 2 роки із розрахунку по 2 працюючих трактористи на кожному тракторі і одного резервного тракториста, який мав працювати на причіпному інвентарі. До роботи на тракторі не допускалися працівники, які не досягли 18 років [5, арк. 168].

Трактористів, яких виділяли колгоспи, затверджували директори МТС за поданням завідувача виробничою ділянкою. До роботи на тракторі допускалися працівники, які мали досвід роботи на таких ділянках у 1932 р. і закінчили у 1933 р. курси трактористів, пройшли перевірку кваліфікаційної комісії і мали посвідчення на право роботи на тракторі. Особлива увага була приділена укомплектуванню тракторних загонів старшими трактористами. Їх підбір проводився з найбільш кваліфікованих працівників зі стажем роботи не менше одного року, які були перевірені у роботі. Цим трактористам підпорядковувалися змінні трактористи та причіплювачі. Старших трактористів відбирав завідувач виробничою частиною і затверджував директор МТС. На допомогу їм, при двозмінній роботі, виділявся помічник, який заміщав його на період відсутності. Помічники ж

старших трактористів виділяли із числа трактористів, які працювали у загоні і не звільнялися від роботи на тракторі. З метою заохочення трактористів підвищувати свій рівень професійної кваліфікації, було розроблено критерії поділу їх на три категорії. Перша категорія – трактористи, які працювали на тракторі більше 1 року, вміли вільно керувати усіма марками тракторів, самостійно розібрати і зібрати його окремі механізми, проводити ремонт техніки. Механізатори другої категорії, зазвичай, працювали на тракторах від 0,5 – до 1 року, або ж більше 1 року, вміли вільно керувати однією маркою трактора і проводили ремонт, а також збирали і розбирали окремі механізми трактора під керівництвом старшого тракториста. До третьої категорії належали трактористи, які тільки-що закінчили курси і працювали на тракторі півроку, вміли вільно керувати однією маркою трактора і проводити ремонт, а також розбирати і збирати трактори під керівництвом старшого тракториста. Розподіл механізаторів за категоріями здійснювала кваліфікаційна комісія у складі директора МТС, керівника політичного відділу, завідувача майстернею, старшого механіка і представника комсомолу [5, арк. 170].

Кожному трактористу, після пройденої атестації, видавалося посвідчення єдиної форми на право працювати на тракторі. Особи, які не мали такого посвідчення, до роботи не допускалися. Після найбільш складних сільськогосподарських робіт (парової оранки та зябу) двічі на рік здійснювалася перевірка трактористів, за результатами якої мало відбутися присвоєння працівникові, відповідно вищої, або ж нижчої категорії в залежності від успішності роботи тракториста. Оплата за виконання денної норми виробітку залежала від кваліфікаційного рівня механізатора: старшим трактористам – 2,25 трудовні, трактористам 1 категорії – 2,25, 2 категорії – 2 трудовні та 3 категорії – 1,75 трудовні [5, арк. 170].

Для трактористів, які працювали у нічну зміну, встановлювалися підвищені розцінки праці – із розрахунку на 20 % вище від денних. Нарахування трудовнів проводилося у формі погодинної оплати, за результатами виконаних робіт (оранки, молотьби, перевезення вантажів тощо). За проведення планово-попереджувального ремонту встановлювалися додаткові нарахування, але не більше 10 % від загальної кількості трудовнів, вироблених кожним працівником. Щодня здійснювалося нарахування трудовнів механізаторам після прийому їх роботи старшим трактористом загону, а завідувач виробничою частиною МТС здійснював нарахування трудовнів старшим трактористам, після виконання виробничого завдання усього загону, але не рідше 1 разу в місяць і у розмірі 2,25 трудовня за умови якісного виконання плану [5, арк. 171].

Додаткова оплата старшим трактористам від МТС проводилася у розмірі 30–50 крб. у місяць, залежно від кваліфікації. Розмір доплати кожному із них встановлював директор МТС. За умов перевиконання, чи, навпаки, недовиконання плану, зарплата робітників збільшувалася чи зменшувалася у відповідній пропорції. Гарантована оплата праці за трудовні для першої і другої категорії колгоспників за трудовень встановлювалася таким чином: тракторист першої категорії отримував, при виконанні денної норми виробітку, оплату в розмірі – 2 крб. 92 коп., а тракторист 2 категорії – 2 крб. 60 коп. [5, арк. 171].

Окрім цього, частина оплати здійснювалася натурою у вигляді пайка. Для робітників він складався наступним чином: старшого агронома – 375 крб., старшого механіка – 325 крб., роз'їзного механіка – 175 крб., дільничного агронома – 210 крб. "Пайок для робітників в повному обсязі складався з: 600 грам хліба, 1 кг цукру на місяць, 1 кг крупи на місяць і 1 кг риби на місяць, але і цього вони своєчасно не отримували, а інколи траплялися випадки коли зовсім не отримували" [6, арк. 6].

Для забезпечення своєчасної виплати трактористам гарантованої грошової оплати за вироблені трудовні, колгоспи щомісячно перераховували в МТС певні суми для оплати трудовнів. Обов'язком МТС в свою чергу було вчасно видавати зарплату кожному механізатору. Суми, виплачувані в рахунок гарантованої оплати трудовнів, зараховувалися трактористам до частини грошової оплати, яка їм належала при закінченні розподілу прибутків, але не нижче 1 крб. 30 коп. за трудовень. Трактористи, які працювали у тракторних загонах та обслуговували декілька колгоспів, видачу натуральної продукції як то зернової, чи іншої, як при авансуванні, так і кінцевому розподілі прибутків проводили для кожного тракториста в розмірі, встановленому на трудовні у тих колгоспах, де працював тракторист, але не нижче, ніж у тому колгоспі, членом якого він був. Натуральна продукція видавалася працівникам через виробничий відділ МТС. Правління колгоспів, у яких працювали трактористи, мали своєчасно і повністю вносити натуральну (зернову) продукцію. Директори МТС і завідувачі виробничих частин несли відповідальність за нарахування трудовнів і своєчасну видачу трактористам натуральних авансів, а також проведення кінцевих розрахунків у кінці року. Робота тракторного парку МТС значною мірою залежала від створення матеріально-побутових умов трактористам, які більшість часу працювали. Такі питання ставали предметом обговорення на засіданнях МТС. Так, на одному з них у Мархлевській МТС піддавалася критиці дирекція за недостатнє приділення уваги питанням поліпшення матеріальних і побутових умов

трактористів. Не завжди дирекція МТС була обізнаною із тим, як і де харчуються трактористи. Керівництву вказувалося на те, що жодного голови колгоспу не притягнуто до відповідальності за погану організацію житлових умов трактористів під час роботи. Далеко не завжди трактористи у достатній кількості забезпечувалися належним спецодягом, внаслідок чого окремі із них працювали босоніж, не маючи жодного взуття. Не були забезпечені працівники й милом та аптечками. Окремим пунктом йшлося про неналежний рівень політико-виховної роботи. Керівництво звинувачувало у недостатньому проведенні масової політико-виховної роботи серед трактористів, в тому що вони не читають газет, відсутнє соціалістичне змагання та ударництво [7, арк. 32].

Про важливість проблеми свідчить той факт, що питання покращення культурно-побутових умов трактористів у 30-х рр. XX ст. вирішувала колегія Наркомзему УССР за сприянням директорів МТС і правлінь колгоспів. На колгоспи покладался обов'язок забезпечення механізаторів речами особистої гігієни (милом, рушниками), спецодягом (захисними окулярами, брезентовими рукавицями та плащами і робочими костюмами) [5, арк. 172].

Кожен тракторний загін, який був далеко від садиби колгоспу, забезпечувався вагоном-будинком, який був відповідно обладнаний. Харчування трактористів здійснювалося за рахунок колгоспу під час робіт тракторного загону на полях колгоспів, приготування гарячих страв було не менше одного разу для кожної зміни. Культурне обслуговування кожного тракторного загону здійснювалося шляхом забезпечення їх газетами, журналами, літературою. У більшості тракторних бригад була відсутня будь-яка політично-масова робота серед них, заступники директорів МТС із політчастини не займалися цією справою. Лекції, бесіди серед трактористів не проводилися, газет, журналів в бригади не доставляли і трактористи їх не читали. Причинами цього було те, що керівництво МТС такими швидкими темпами не могло налагодити усієї системи роботи новоутворених станцій. З іншого боку, трактористи у тракторних бригадах не мали змоги і часу брати участь у політмасовому вихованні через обсяги робіт, що ставилися перед ними керівництвом. Директори МТС слідували за трудовою дисципліною працівників – за невихід на роботу, зрив роботи тракторного загону, відповідно до постанови 3-ї сесії ЦК СРСР від 30 січня 1933 р. здійснювалося штрафування винних, а у випадку повторення не виходів на роботу – зняття з трактора і виключення з колгоспу. За неналежне ставлення до техніки, поломку тракторів, крадіжки палива, запчастин і матеріалів, винуватих негайно виключали із колгоспу і притягали до судової відповідальності на основі закону "Про охорону громадської власності" від 7 серпня 1932 р. [5, арк. 173].

З метою підвищення якості тракторних робіт, у кожному колгоспі проводили здачу і прийом роботи від тракторного загону. Прийом робіт проводився після виконання завдання загonom, але не рідше одного разу в неділю комісією у складі голови колгоспу, бригадира польової бригади, на ділянці якого проводилася робота, дільничного агронома і бригадира тракторного загону. Комісія своїм рішенням встановлювала підвищення або пониження від 10 – до 30 % розцінок трактористам і колгоспникам на причіпних машинах, залежно від якості їх роботи. За незадовільне виконання робіт трактористам і колгоспникам, які працювали на причіпних машинах, не нараховувалися трудові. У випадках, коли роботу можна було переробити, нарахування трудових проводилося після виконаної роботи.

Отже, процес налагодження системи оплати праці та культурно-побутового обслуговування трактористів МТС на Житомирщині розпочався у 30-х рр. XX ст. у зв'язку зі створенням МТС у різних областях України. На етапі утворення МТС та створення стійкої системи оплати праці і якісного обслуговування трактористів існували проблеми техніки та кадрів, які потрібно було вирішувати в першу чергу. Оплата праці трактористам здійснювалася за рахунок грошової оплати за трудові та систему натуроплати трактористам, тобто, натуральної продукції як то зернової, так і іншої.

Вирішення культурно-побутового обслуговування покладалося на керівництво МТС, проте інколи з його боку спостерігалася байдужість до цього питання. Адже дуже важко було організувати роботу всіх систем новостворених МТС одночасно. На початковому етапі асигнування на розвиток цієї сфери були мізерними. Трактористи за відсутності вільного часу не мали змоги займатися політмасовою справою, обсяги робіт, що ставилися перед ними не сприяли цьому.

Список використаних джерел

1. Ровчак Л. В. Машинно-тракторні станції в Україні (50-ті р.р.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Лариса Володимирівна Ровчак. – Донецьк, 2000. – 162 с.
2. Ровчак Л. В. Оплата праці робітників машинно-тракторних станцій України в 50-х роках / Л. В. Ровчак // Видання ЧДУ імені Петра Могили. – Том 5. – 2000. – Вип. 1. – С. 99–102.
3. Зеленін І. Є. Радгоспи СРСР в роки довоєнних п'ятирічок, 1928–1941 / І. Є. Зеленін. – М.: "Наука". – 238 с.
4. Куц М. Т. Питання колгоспного будівництва на Україні (1929–1941 рр.) / М. Т. Куц. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1965. – 280 с.
5. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6286, арк. 168.
6. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6294, арк. 6.
7. ЦДАВО України, ф. 27, оп. 14, спр. 64, арк. 32.

Константин Сидоров

**ОПЛАТА ТРУДА И КУЛЬТУРНО-БЫТОВОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ
ТРАКТОРИСТОВ МТС НА ЖИТОМИРЩИНЕ В 30-Х ГГ. XX В.**

В статье рассматривается система оплаты труда и культурно-бытовое обслуживание трактористов МТС на Житомирщине в 30-х гг. XX в. Это время характеризовалось образованием и развитием сети машинно-тракторных станций на фоне кризисных явлений в сельском хозяйстве в 20-х гг. XX в. С целью стимулирования работы сотрудников станций была сформирована система оплаты труда и осуществлялось их культурно-бытовое обслуживание.

Ключевые слова: машинно-тракторная станция (МТС), Житомирская область, культурно-бытовое обслуживание, сельское хозяйство, оплата труда.

Kostyantyn Sydorov

**WAGES AND CULTURAL COMMUNITY SERVICE TRACTORIST MTS IN THE
ZHYTOMYR REGION IN THE 30-IES OF XX CENTURY**

In the paper the wage system and cultural and community services MTS tractor in Zhytomyr in the 30-s of XX century. This time is characterized by the formation and development of a network of machine-tractor stations against the backdrop of the crisis in agriculture in the 20-ies. XX century. In order to encourage employee stations were formed remuneration system and carried their cultural and community service.

Key words: machine-tractor stations (MTS), Zhytomyr region, cultural and community services, agriculture, wages.

УДК 94 (477.8)

Руслан Гусак

**ЛІВОРАДИКАЛЬНИЙ РУХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ
ТА ЗАХІДНОЇ ВОЛИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ**

У статті розкрито підґрунтя поширення впливу Москви на Захід, прагнення поставити у свою залежність, спекуючи на суспільно-політичних та соціально-економічних проблемах західних українців. На зміну російській імперській політиці "захисту православних слов'ян" прийшла нова доктрина, адаптована до нових міжнародних реалій – "соціальної справедливості". Комуністична ідеологія справила певний вплив і її жертвами стали десятки тисяч галицьких патріотів.

Ключові слова: Галичина, Волинь, комуністична ідеологія, партії, ліворадикальний рух.

Західна Україна міжвоєнного періоду опинилася "на перехресті" великодержавної політики Польщі, націонал-демократичних політичних традицій, міфологем про "державу робітників і селян" у радянській Україні та організованого націоналістичного руху. Модернізація суспільства за "класовими ознаками" приваблювала найбідніші верстви суспільства – робітництво, яке формувалося у адміністративних центрах. Незважаючи на спільні риси інтегрального націоналізму з ідеологіями тоталітарних держав, існувала принципова відмінність – український націоналізм виступав політичною теорією бездержавної, пригнобленої нації. Її ідеологи шукали тактичної зброї для вирішення стратегічного національного завдання – відродження Української Самостійної Соборної Держави. Кожен із політичних таборів мав свою мету, форми й методи боротьби. Стихійна хвиля народних мас не мала одноцільного спрямування і керівництва, що було на користь польській владі. Однією із перешкод для консолідованих дій української спільноти залишалася й складність етноконфесійної ситуації в регіоні.

Мета статті – охарактеризувати політичну складову західних українців через призму діяльності ліворадикальних сил та підтримки з боку УСРР (УРСР) і СРСР.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичне життя Західної України міжвоєнної доби.

Предмет – причини поширення ліворадикального руху в Галичині та Волині.

У вивченні зазначених проблем вагомий внесок зроблено вітчизняними науковцями – Л. Алексієвець [1], М. Кугутяком [2], С. Качарабою [3], О. Красівським [4], О. Мальярчуком [5], В. Смолесом [6] та багатьма іншими. У них на основі широкої джерельної бази комплексно висвітлено державно-політичне, культурно-освітнє, соціально-економічне, духовне відродження західних українців. Документальні збірники опубліковані у радянський період присвячувалися проблемам "возз'єднання" українського народу, боротьбі проти фашизму і "націоналізму":